

Aspecte generale privind expertiza judiciară în procesul civil

Av. Mircea – Cosmin Breahnă

1 | Definirea noțiunii de probă prin rapoartele de expertiză. Sediul materiei

Există cazuri în care lămurirea faptelor ce formează obiectul unui proces sau a legăturilor dintre anumite împrejurări invocate de către părți și acele fapte, reclamă cunoștințe de specialitate din domeniul științelor, al tehnicii, al artelor și uneori chiar cercetări științifice sau tehnice speciale (analize de laborator sau de altă natură, măsurători etc.). În toate aceste cazuri, nu se poate ajunge la descoperirea adevărului obiectiv și la soluționarea justă a litigiilor pe baza acestui adevăr decât folosind cunoștințele, tezele și metodele științifice. De aceea, art.201 Cod de procedură civilă prevede că, în asemenea cazuri, instanța de judecată poate dispune efectuarea unei cercetări (expertize) de către specialiști.

Răspândirea tot mai largă, în epoca contemporană, a mașinilor și a automatizării în producție și în alte domenii de activitate ale oamenilor presupune tot mai mult cunoștințe de specialitate pentru explicare eventualelor accidente și a altor fenomene care pot surveni în legătură cu funcționarea mașinilor, ca și pentru cunoașterea mijloacelor sau a procedurilor prin care ele pot fi înlăturate. Pe de altă parte, progresul neîncetat al științelor prin cunoștințe și metode de cercetare noi contribuie la înțelegerea faptelor și fenomenelor și la descoperirea esenței lucrurilor.

Instanțele judecătorești, obligate să stăruie prin toate mijloacele legale pentru a descoperi adevărul obiectiv, nu pot să nu folosească aceste cuceriri ale științei care le înlesnesc descoperirea realității obiective pe care o caută.

În literatura juridică a celor mai multe țări, studiul expertizei a format de multă vreme obiect de preocupare deosebită. Astfel, în Franța, încă din secolul al XIX-lea, expertiza a fost definită ca cercetarea prin mijloace științifice, de către un specialist, a unor situații de fapt în legătură cu un proces a cărui natură solicită unele lămuriri speciale, verificare inseparabilă de ideea de litigiu.

S-au dat și multe alte definiții expertizei: „o operație încredințată unor persoane, pe baza cunoștințelor lor speciale, asupra faptelor pe care judecătorii nu le-ar putea aprecia ei înșiși” sau „operația făcută de unul sau mai mulți experți în scopul de a constata unele fapte, de a verifica, de a examina, de a măsura și de a evalua anumite lucruri”.

Juriștii români au definit expertiza ca o cercetare „care constă din diferite operații specifice fiecărei specialități” sau ca „o operațiune încredințată unor anumite persoane pe baza cunoștințelor lor speciale, asupra unor fapte pe care judecătorii nu le pot preciza personal”.

Concluzionând, expertiza judiciară poate fi definită ca un mijloc de probă prin care se aduce la cunoștința organelor judiciare opinia unor specialiști cu privire la acele împrejurări de fapt pentru a căror lămurire sunt necesare cunoștințe deosebite, opinie care se

formează pe baza unei activități de cercetare concretă a cazului și a aplicării unor date de specialitate de către persoanele competente desemnate de organele judiciare.

Ca mijloc de probă, expertiza este lăsată la libera apreciere a judecătorului. Constatările tehnico-științifice ale specialistului poartă numai asupra elementelor de fapt supuse judecării. Activitatea lui încetează acolo unde începe opera de valorizare de către judecător a constatările de fapt ale cauzei. Constatările tehnico – științifice ale expertului nu se pot substitui aprecierilor făcute de judecător.

Expertiza este reglementată de articolele 201 – 214 din Codul de procedură civilă, cu excepția articolului 203 care a fost abrogat prin art. I pct.65 din O.U.G. nr.138/2000. Aceasta este reglementarea generală, existând însă și reglementări speciale, pentru diferite tipuri de expertiză. Astfel, Ordonanța nr. 65/1994 se referă la expertiza contabilă, Decretul nr.79/1971 la expertiza tehnică, expertiza asupra metalelor prețioase este reglementată de Decretul nr.244/1978, iar Decretul nr.446/1966 și H.C.M. nr. 1805/1966 se referă la expertiza medico-legală.

DIFERITE GENURI DE EXPERTIZĂ JUDICIARĂ

Domeniile în care se recurge la sprijinul experților pot fi dintre cele mai variate, îmbrăcând aproape toate laturile cunoașterii omenești. Din acest motiv, categoriile de expertize judiciare sunt tot atât de numeroase, ca și ramurile speciale ale științei, ale tehnicii și artei. Stabilirea categoriilor de expertize are o importanță deosebită, deoarece arată ce posibilități se deschid organelor judiciare pentru folosirea acestui mijloc de probă. Clasificarea expertizelor judiciare a format obiect de preocupare pentru mulți juriști, dar dintre numeroasele încercări de clasificare, cea mai potrivită este cea care folosește drept criteriu distinctiv domeniul de aplicare al expertizei respective. Din acest punct de vedere expertizele pot fi: tehnice, medicale, contabile, criminalistice, artistice etc.

a. Expertizele tehnice, denumite uneori tehnico-științifice, mecanice, tehnologice sau după numele ramurii științei ale cărei date interesează în cauză, constau în cercetarea unui complex de probleme cu caracter tehnic. Printr-o astfel de expertiză se poate determina calitatea celor mai complexe produse industriale, apartenența generică a obiectelor care constituie probe materiale, proprietățile acestora, cauzele defecțiunilor mecanismelor, starea de funcționare a unor aparate, procedeele de fabricare a unor substanțe chimice etc.

Expertiza tehnică este des folosită în cauzele judiciare în care se pun probleme de construcții, transporturi, incendii, de tehnica securității și protecția muncii, accidente de circulație etc.

b. Expertizele medicale au drept caracteristică folosirea datelor științei medicale pentru obținerea unor informații legate de persoana omului sub aspectul sănătății fizice sau psihice. Aceste expertize sunt folosite atât în soluționarea unor cauze civile (de exemplu, pentru stabilirea duratei incapacității de muncă, stabilirea filiației sau în cazul punerii sub interdicție) cât și în cauzele penale.

Dintre formele expertizei medicale se rețin: expertiza medico-legală, psihiatrică, a capacității de muncă, expertiza toxicologică și veterinară.

c. Expertiza contabilă are ca obiect cercetarea de către una sau mai multe persoane, cu pregătire și practică de specialitate, a situației economice a unei întreprinderi, așa cum se reflectă aceasta în documente și în evidența contabilă și în legătură cu activitatea în acest compartiment a celor chemați să răspundă în fața organelor judiciare.

d. Expertiza artistică se efectuează în situațiile în care se ivesc nelămuriri cu privire la operele de artă, cum ar fi în legătură cu autenticitatea sau cu originalitatea unor opere de creație

artistică, ori privitor la valorificarea dreptului de autor sau în legătură cu executarea corespunzătoare sau necorespunzătoare a unor opere de artă în cazul unor contracte de comandă.

NATURA JURIDICĂ, ESENȚA ȘI OBIECTUL EXPERTIZEI

În literatura juridică română, autorii sunt în unanimitate de acord în a considera că expertiza face parte din categoria mijloacelor de probă. În cazul expertizei, pe baza unei activități de cercetare efectuate de un specialist – expert - în temeiul dispoziției organului judiciar, se aduce la cunoștința acestuia o opinie întemeiată pe cunoștințele de specialitate și pe experiența expertului. Această opinie va fi luată în considerare în măsura în care organul judiciar apreciază că este cazul.

Deci expertiza este un mijloc de probă care își aduce aportul la înfăptuirea justiției, la fel ca toate celelalte mijloace de probă, concluziile expertului fiind și ele supuse liberei aprecieri a organului judiciar.

În ce privește esența expertizei, adică problema particularităților care dau acestui mijloc de probă o configurație specifică, proprie, se consideră în primul rând, că însăși împrejurarea în care se dispune administrarea acestui mijloc de probă îi este specifică. Într-adevăr, nu în toate cauzele care urmează a fi soluționate de organele judiciare se efectuează expertize, ci numai în acelea în care lămurirea exactă a împrejurărilor de fapt reclamă cunoștințe deosebite în domeniul științei, tehnicii sau artei.

Modul în care se efectuează expertiza constituie, de asemenea, o trăsătură caracteristică care o deosebește de celelalte mijloace de probă, întrucât include: o cercetare a situațiilor de fapt de către expert, cercetare în cadrul căreia acesta aplică cunoștințele sale de specialitate bazate pe ultimele date științifice, folosește metodele de cercetare specifice domeniului respectiv și, în fine, aplică și experiența sa de specialist. În faza următoare, expertul comunică organului judiciar în general în scris (dar este posibil și oral, în ședința de judecată) constatările și concluziile sale motivate pe baza datelor de specialitate.

Expertiza are ca obiect, astfel cum se degajă cu claritate din chiar art.201 Cod de procedură civilă, numai împrejurările de fapt care implică cunoștințe de specialitate. Din acest punct de vedere se impune precizarea că orice împrejurare de fapt care necesită o evaluare de specialitate poate forma obiect al expertizei. Dar normele juridice, care nu pot forma obiectul probațiunii judiciare în general, nu pot forma nici obiectul expertizei judiciare.

2 | Rolul experților în procesul efectuării expertizei

2.1. NOȚIUNEA DE EXPERT JUDICIAR

În literatura de specialitate din țara noastră este cunoscută o primă definiție a expertului judiciar, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea (1862); potrivit acesteia, experți se numesc „acel cunoscătorii ispitiți sau plictisiți în vreun meșteșug, măiestrie sau știință”.

Într-o altă definiție se arată că: „expert este persoana numită de judecător pentru ca, în baza cunoștințelor sale speciale, tehnice sau științifice, să dea lămuriri asupra faptelor, persoanelor, lucrărilor sau evenimentelor care privesc obiectul procesului (producând astfel o probă) sau care sunt relevante pentru descoperirea sau evaluarea probei (mijloc de investigație sau element pentru descoperirea sau evaluarea probei)”.

Într-o formulare mai concisă se poate arăta că expertul judiciar este persoana care, posedând cunoștințe de specialitate într-un

anumit domeniu al artei, științei sau tehnicii, este desemnată de organul judiciar să clarifice împrejurări de fapt ale unei cauze judiciare pe baza datelor și metodelor specialității sale, precum și a experienței lui în materia respectivă.

În principiu, orice persoană poate dobândi calitatea de expert. Totuși, potrivit art.10 din Ordonanța Guvernului nr.2/2000 ****, privind organizarea activității de expertiză tehnică judiciară și extrajudiciară, calitatea de expert tehnic poate fi dobândită numai de persoana care îndeplinește următoarele condiții:

- este cetățean român și cunoaște limba română;
- are capacitate de exercițiu deplină;
- a absolvit studii superioare în specialitatea pentru care prezintă la examenul de expert, dovedite cu diplomă;
- are un stagiu de cel puțin 5 ani în specialitatea în care a obținut diploma;
- este apt din punct de vedere medical pentru îndeplinirea activității de expert,
- nu are antecedente penale și se bucură de o bună reputație profesională și socială;
- a fost declarat reușit la examenul organizat în acest scop.

Expertul desfășoară în cadrul procesului civil o activitate asemănătoare cu aceea a martorului. Cu toate acestea, situația expertului și a martorului este distinctă, cele două calități neputând fi confundate în nici un mod. Astfel, martorul relatează în fața instanței fapte astfel cum ele s-au petrecut și cum au fost reținute de el în memorie, fără a trage concluzii cu privire la valoarea acestora. Dimpotrivă, expertul nu certifică fapte petrecute în prezența sa, ci explică situații sau împrejurări de fapt care-i sunt cunoscute din materialul probatoriu existent la dosar. Dacă expertul cunoaște personal anumite fapte el va putea fi ascultat ca martor, căci această din urmă calitate din urmă calitate primează față de aceea de expert. Într-o formulă de sinteză se poate spune că, în timp ce martorul narează anumite fapte, expertul opinează cu privire la semnificația acestora.

2.2. ÎNCUVIINȚAREA SAU ORDONAREA DIN OFICIU A EXPERTIZEI

Expertiza se încuviințează la cererea uneia sau a ambelor părți sau se ordonă din oficiu de către instanța de judecată, prin încheiere, „când pentru lămurirea unor împrejurări de fapt, instanța consideră necesar să cunoască părerea unor specialiști” (art. 201 alin. 1 Cod de procedură civilă).

În mod obișnuit, expertiza se efectuează în procesele în curs de judecată. Ea se poate încuviința însă și atunci când nu există un proces pe rol, în cadrul procedurii de asigurare a dovezilor (art. 235 – 241 Cod de procedură civilă), care este prevăzută de lege pentru toate dovezile.

Încuviințarea expertizei cerută de părți este lăsată la aprecierea instanței de judecată care va trebui să-și motiveze hotărârea mai ales în caz de respingere a cererii sau în caz de admitere a cererii unei părți în condițiile opunerii celeilalte părți. Există însă și situații în care efectuarea expertizei este obligatorie. Astfel, de pildă, expertiza trebuie ordonată în cazul punerii unei persoane sub interdicție judecătorească. De asemenea, pentru înregistrarea tardivă a nașterii este necesară o expertiză medico-legală prin care urmează să se stabilească vârsta copilului. Efectuarea unei expertize este obligatorie și pentru stabilirea aportului în natură în cazul societăților cu răspundere limitată constituite de un singur asociat.

De asemenea, în îndeplinirea îndatoririi sale de a stăruii prin toate mijloacele legale pentru descoperirea adevărului obiectiv, instanța de judecată va trebui să ia ea inițiativa și să dispună din oficiu efectuarea unei expertize în cazurile în care situația de fapt este îndoielnică și expertiza apare ca utilă în vederea lămuririi acesteia.

Este incorectă, astfel, decizia unei instanțe prin care s-a hotărât că este fără importanță împrejurarea că mama a avut relații intime cu mai mulți bărbați în timpul perioadei de concepție, „atunci când se poate stabili cu precizie că în timpul legal al concepției și pârâtul a coabitat cu mama copilului”. În acest caz, instanța ar fi trebuit să dispună, chiar din oficiu, efectuarea expertizelor științifice.

2.3. NUMIREA ȘI ÎNLOCUIREA EXPERTULUI

Instanța de judecată, încuviințând sau ordonând din oficiu expertiza, va numi prin încheiere unul sau trei experți potrivit articolului 201 alineat 1 din Codul de procedură civilă. Nu se pot numi doi experți, pentru că în caz de dezacord ei nu ar putea ajunge la o concluzie, nici mai mult de trei experți, căci ar fi excesiv și ar face prea oneroasă expertiza.

Potrivit art. 202 Cod de procedură civilă, expertul sau experții se numesc de către instanță, „dacă părțile nu se învoiesc asupra numirii lor”, ceea ce înseamnă că instanța este obligată să numească expertul sau experții propuși de ambele părți de comun acord, afară de cazul când expertul propus sau unul dintre aceștia ar fi considerat de către instanță ca neîndeplinind condițiile de competență și obiectivitate necesare, caz în care instanța – în temeiul rolului său activ în probațiune – ar putea refuza numirea aceluia expert. Dacă părțile nu cad de acord asupra numirii expertului, acesta va fi numit de către instanță, prin tragere la sorți, în ședință publică, de pe lista întocmită de biroul local de expertiză.

O dată cu numirea expertului sau experților, prin aceeași încheiere, instanța de judecată este obligată să stabilească „punctele asupra cărora ei urmează să se pronunțe” în conformitate cu art.201 alin.1 din Codul de procedură civilă, stabilindu-se astfel de la început, cadrul exact al expertizei.

Se va fixa totodată onorariul convenit expertului care va putea fi ulterior mărit de către instanță, în raport cu importanța lucrării, prin încheiere executorie dată cu citarea părților, fiind interzis expertului să ceară sau să primească mai mult, sub sancțiunea pedepsei prevăzute de legea penală pentru luare de mită (art.213 Cod de procedură civilă).

Potrivit prevederilor art.206 din Codul de procedură civilă, expertul, precum și cei solicitați să-și exprime punctul de vedere potrivit art.201 alin.3 (personalitățile sau specialiștii desemnați), vor depune următorul jurământ: „Jur că îmi voi îndeplini cu cinste și nepărtinire însărcinarea încredințată de instanța de judecată. Așa să-mi ajute Dumnezeu”, fiind aplicabile și dispozițiile art.193 alin.2 – 7 din Codul de procedură civilă, cu privire la modul de depunere a jurământului. În vederea depunerii jurământului, ei vor fi chemați în camera de consiliu, îndată după numire, fără citarea părților, urmând ca instanța să constate depunerea jurământului prin încheiere.

Sarcina de expert este considerată o îndatorire publică și acceptarea ei este obligatorie, în afară de cazul în care expertul are motive temeinice de a refuza această sarcină și ele sunt apreciate ca atare de către instanța de judecată, cum ar fi: lipsa cunoștințelor de specialitate necesare, legăturile prea apropiate ale expertului cu una dintre părți, existența vreunui din motivele de recuzare prevăzute expres de lege, deși expertul nu a fost recuzat de nici una dintre părți etc.

Așadar, dacă refuzul de a îndeplini sarcina încredințată este întemeiat, expertul poate fi înlocuit de către instanță. În cazul în care expertul refuză să îndeplinească sarcina ce i s-a încredințat, va fi sancționat cu amendă și poate fi obligat la despăgubiri față de partea vătămată. Încheierea de aplicare a sancțiunii este executorie..

Expertul numit va fi înlocuit în următoarele cazuri:

a. când instanța de judecată a admis cererea de recuzare a expertului;

b. când instanța, considerând refuzul expertului întemeiat, l-a scutit de această sarcină;

c. în caz de moarte a expertului sau imposibilitatea acestuia de a mai efectua expertiza din cauza stării proaste a sănătății lui fizice sau psihice;

d. în caz de misiune în străinătate a expertului;

e. în caz de abținere a expertului.

Instanța de judecată are facultatea de a înlocui pe expert și în cazul în care acesta, legal citat, nu se prezintă în fața instanței (art.205 alin.2 Cod de procedură civilă).

2.4. INCOMPATIBILITATEA ȘI RECUZAREA EXPERȚILOR

Incompatibilitatea constă în imposibilitatea de exercitare a capacității concrete de a fi expert într-o cauză, imposibilitate determinată, fie de calitatea funcțională a unei persoane, fie de poziția sa procesuală. Deci, situația de incompatibilitate nu exclude capacitatea de a fi expert, în genere, în specialitatea respectivă, ci împiedică numai exercițiul acestei capacități într-un caz concret.

De aici rezultă faptul că, în ce privește incompatibilitatea expertului, se pot constata două categorii de situații care o determină: calitatea funcțională și poziția procesuală.

Sunt incompatibili de a fi experți pentru calitatea lor funcțională acele persoane care îndeplinesc în cauza respectivă diferite lucrări legate de funcția lor oficială: judecătorul, procurorul care pune concluzii în instanță, apărătorul.

Pentru poziția lor procesuală sunt incompatibili de a fi experți: martorul, părțile (reclamant și pârât) în procesul civil precum și orice persoană care ar putea avea vreun interes în cauza respectivă.

Legitimarea acestei măsuri de îngrădire a capacității concrete de a fi expert, o constituie prezumția de lipsă de obiectivitate în cauză, a celor considerați incompatibili. Suntem în prezența uneia dintre măsurile prevăzute de legiuitor în vederea asigurării garanțiilor procesuale necesare justei rezolvări a cauzelor. Este evident faptul că expertul, prin însăși misiunea sa de a stabili pe baza datelor și metodelor științei, tehnicii sau artei anumite împrejurări de fapt ale cauzei, trebuie să fie independent de orice situație care l-ar influența, deoarece numai astfel își va putea îndeplini cu obiectivitate sarcina care îi revine.

Codul de procedură civilă, în articolul 24 alin.2, prevede că nu poate fi judecător al unei cauze „cel care a fost martor, expert sau arbitru în aceeași pricină”.

Potrivit articolului 204 alin.1 din Codul de procedură civilă, „Experții se pot recuza pentru aceleași motive ca și judecătorii”. Recuzarea trebuie solicitată, însă în termen de 5 zile de la numirea expertului, dacă motivul cererii exista la acea dată, în celelalte cazuri termenul curgând de la data când s-a ivit motivul de recuzare.

Procedura recuzării este, în cazul experților, în parte diferită decât aceea aplicabilă judecătorilor. Într-adevăr, cererea de recuzare este adresată instanței, care pentru a o rezolva citează părțile și pe expert, pentru a se asigura principiul contradictorialității în procesul civil. În cazul recuzării judecătorilor, cererea de recuzare se soluționează în camera de consiliu, fără citarea părților, dar încheierea asupra recuzării se citește în ședință publică, potrivit art.32 alin.1 din Codul de procedură civilă.

Cazurile de recuzare a judecătorilor, aplicabile prin analogie și experților, sunt prevăzute în art.27 Cod de procedură civilă. Astfel, judecătorul (expertul) poate fi recuzat:

1. când el, soțul său, ascendenții lor au vreau interes în judecare pricinii sau când este soț, rudă sau afin până la gradul al patrulea inclusiv, cu vreuna din părți;

2. când el este soț, rudă sau afin în linie directă ori în linie colaterală, până la al patrulea grad inclusiv, cu avocatul sau mandatarul unei părți, sau dacă este căsătorit cu fratele ori sora soțului uneia din aceste persoane;
3. când soțul în viață și nedespărțit este rudă sau afin a uneia din părți până la al patrulea grad inclusiv, sau dacă, fiind încetat din viață sau desepărțit, au rămas copii;
4. dacă el, soțul sau rudele lor până la al patrulea grad inclusiv au o pricină asemănătoare cu aceea care se judecă sau dacă au ă judecată la instanța unde una din părți este judecător;
5. dacă între aceleași persoane și una din părți a fost o judecată penală în timp de cinci ani înaintea recuzării;
6. dacă este tutore sau curator al uneia dintre părți ;
7. dacă și-a spus părerea cu privire la pricina care se judecă;
8. dacă a primit de la una din părți daruri sau făgăduieli de daruri ori altfel de îndatoriri;
9. dacă este vrăjmășie între el, soțul sau una din rudele sale până la al patrulea grad inclusiv și una din părți, soții sau rudele acestora până la gradul al treilea inclusiv.

În legătură cu aceste cazuri de recuzare se impune precizarea caracterului lor limitativ, neputându-se invoca alte cazuri decât cele prevăzute de art.27 Cod de procedură civilă. Totuși, prin raportare la situația specială a expertului, aceste cazuri nu satisfac cu totul exigențele care trebuie urmărite privitoare, de exemplu la calificarea profesională, competența expertului, inexistența unei legături de subordonare a expertului față de părți, inexistența calității de administrator al bunurilor uneia din părți, de creditor, debitor sau moștenitor prezumtiv etc.

Materia recuzării experților constituie unul dintre domeniile în care practica judiciară, în alte țări, ca și la noi, a adus o importanță contribuție. Chiar în vechea practică judiciară s-a hotărât, astfel, că un expert poate fi recuzat dacă a depus anterior un raport de expertiză într-o cauză asemănătoare, între aceleași părți și în care a făcut aprecieri care depășiseră sarcina încredințată lui. S-a mai hotărât că dacă un expert poate fi recuzat numai în termen de cinci zile de la numirea lui, cu atât mai mult nu se poate cere, de vreuna dintre părți, înlăturarea expertizei, după efectuarea ei, pentru motive de natură a fi atras recuzarea expertului, astfel că expertiza efectuată chiar în aceste condiții nu mai poate fi înlăturată.

3 | Admisibilitatea expertizei

Problema admisibilității expertizei ca mijloc de probă se poate pune sub dublu aspect: în primul rând, admisibilitatea sa în principiu, ca mijloc de probă, iar în al doilea rând, admisibilitatea sa în raport de cazul concret în care se ridică chestiunea efectuării unei expertize. Sub primul aspect, admisibilitatea expertizei vizează de fapt legalitatea acesteia, adică dacă ea este sau nu unul dintre mijloacele de probă prevăzute de lege. Din examinarea Codului de procedură civilă (art.201 – 214) rezultă că expertiza este unul din mijloacele legale de dovadă în procesul civil, dar însuși legiuitorul impune anumite restricții cu caracter general în folosirea expertizei. Astfel, ea nu poate fi admisă decât pentru dovedirea unor împrejurări de fapt și, mai mult decât atât, a unor împrejurări de fapt pentru a căror lămurire este nevoie de un specialist.

Dacă sunt îndeplinite aceste condiții, expertiza poate fi considerată ca mijloc de probă legal, admisibil în principiu în orice cauză civilă.

Sub cel de-al doilea aspect, se pune problema admisibilității expertizei în concret, într-un caz anume deci. Organul judiciar va trebui, înainte de a încuviința efectuarea unei expertize, să examineze admisibilitatea și concludența ei. Expertiza este

concludentă dacă se constată că poartă asupra unor împrejurări de fapt a căror lămurire este de natură să ajute organul judiciar la rezolvarea cauzei.

Dacă o probă legală a fost cerută în termen, dacă este concludentă și dacă nu urmărește tergiversarea cauzei, ea este admisibilă.

Admiterea sau dispunerea expertizei este în principiu facultativă, organul judiciar fiind liber să aprecieze dacă în cauza respectivă este admisibilă și concludentă o anume expertiză sau alta ori nici una.

Există însă situații în care nu se mai poate discuta despre dreptul organului judiciar de a aprecia asupra admisibilității și concludenței expertizei, deoarece legiuitorul, în cazuri bine determinate a făcut el însuși aceasta apreciere în concreto, prevăzând cazuri de expertiză obligatorie. Astfel, sub sancțiunea anulării hotărârii, este obligatorie:

- a. expertiza psihiatrică în materia punerii sub interdicție (art.30 din Decretul nr. 32/1954);
- b. expertiza medico-legală pentru stabilirea vârstei, în cazul înregistrării tardive a nașterii (art.18 din Decretul nr. 278/1960);
- c. expertiza prețuitoare a bunului dat în gaj, în situația în care, în caz de neplată, creditorul gajist dorește să dispună de bunul respectiv (art.1689 cod civil);
- d. expertiza pentru stabilirea valorii aportului în natură, dacă se înființează o societate cu răspundere limitată de către un singur asociat (art.210 alin.3 din Legea nr.31/1990);
- e. expertiza privind evaluarea aporturilor în natură, avantajelor rezervate fondatorilor, operațiunilor încheiate de fondatori în contul societății pe acțiuni sau al societății în comandită pe acțiuni, în cazul în care nu poate fi întrunită în adunarea constitutivă, majoritatea cerută (art.18 din Legea nr.31/1990);
- f. expertiza prețuitoare a lucrurilor ce urmează a fi vândute pentru lichidarea activului falimentului (art.803 alin.3 Cod comercial).

Se poate afirma că, atât prevederile cazurilor obligatorii de expertiză, cât și frecvența admiterii acestui mijloc de probă în procesele civile demonstrează tendința de folosire pe scară cât mai largă a datelor noi ale științei și tehnicii pentru descoperirea adevărului cu privire la împrejurările de fapt ale cauzelor care vin spre rezolvare în fața justiției.

Dar, există cazuri în care, deși se pun probleme de specialitate, organul judiciar poate să nu facă apel la expert dacă apreciază că are el însuși capacitate necesară să rezolve cauza respectivă.

Facultatea pe care o are organul judiciar, privitor la admiterea expertizei trebuie exercitată cu grijă. Organul judiciar trebuie să aprecieze judicios utilitatea unor cercetări de specialitate în sensul de a nu se abuza de folosirea expertizelor, admițându-le cu mare ușurință și atunci când nu este necesar sau înlăturându-le greșit printr-o supraevaluare a propriei sale competențe ori exagerând în subevaluarea problemelor.

În general, s-a respectat o regulă potrivit căreia, expertiza nu este admisibilă în probleme care se referă la cultura generală, deoarece se presupune că judecătorul are acest grad de cultură, nici cu privire la cultura juridică pe care orice judecător trebuie să o aibă la admiterea într-o asemenea funcție. Această interdicție nu operează în cazul legilor străine, când judecătorul poate face apel la cunoștințele unui expert.

Nu se poate admite însă expertiza pentru a stabili sau interpreta legile țării, deoarece jura novit curia și pentru că regula nemo censetur ignorare legem (nimeni nu poate invoca necunoașterea legii), fiind valabilă pentru oricine, cu atât mai mult trebuie să fie valabilă și pentru judecător. De altfel, obiect al expertizei îl pot constitui numai chestiunile de fapt, iar nu cele de drept, cum ar fi existența sau interpretarea unei legi sau a unui principiu de drept.

4 | Administrarea expertizei

4.1. CONSIDERAȚII GENERALE

Administrarea expertizei constituie un proces complex, în cadrul căruia momentul dispunerii efectuării ei nu este decât începutul, fiind urmat de o serie de alte operații care se finalizează cu depunerea și aprecierea raportului de expertiză. Toate aceste operații nu sunt lăsate la voia întâmplării, fiind reglementate de lege și organul judiciar având sarcina să desfășoare un rol activ în diferitele etape. Aceasta nu înseamnă însă că libertatea științifică sau tehnică a expertului sau drepturile părților ar suferi îngărării. Ținând seama de drepturile expertului și ale părților, organul judiciar are misiunea numai să observe și să îndrume întreaga operație de administrare a expertizei pentru ca totul să se desfășoare conform prevederilor legii, în vederea obținerii unor concluzii obiective și corect fundamentate din punctul de vedere al specialității.

Faptul că, în materie civilă, părțile din proces sunt separate de un litigiu de ordin privat nu este de natură să creeze deosebiri fundamentale în administrarea probelor, fiind caracteristică unei societăți democratice împletirea interesului personal cu cel general.

În acest sens organul judiciar trebuie să manifeste un rol activ și în activitatea de administrare a expertizei în procesul civil, întrucât urmărirea unei juste rezolvări a cauzelor civile se impune, ea constituind un aspect al interdependenței dintre interesul personal și cel general, căci o hotărâre justă dată în baza unor probe bine administrate, menține încrederea în justiție și în lege și satisface, în același timp și interesele de ordin personal ale părților.

Administrarea expertizei comportă deci o serie de activități care se desfășoară potrivit normelor cuprinse în codul de procedură civilă, completate cu prevederile din legile speciale pentru expertizele cu regim propriu și cu prevederile din materie arbitrală, pentru expertizele efectuate în această materie.

Obținerea unor bune rezultate prin folosirea expertizei presupune o preocupare deosebită în ce privește atât activitățile de organizare a ei, cât și efectuarea propriu-zisă a expertizei, precum și redactarea raportului de către expert.

4.2. ORGANIZAREA EXPERTIZEI

O primă problemă pe care o ridică chestiunea organizării expertizei este aceea a împrejurărilor care determină efectuarea unor investigații de specialitate. Așa cum am relatat, în materie civilă expertiza nu poate fi dispusă decât atunci când pentru elucidarea unor împrejurări de fapt ale cauzei se vădesc necesare anumite cunoștințe de specialitate care nu pot fi pretinse organului judiciar, așa cum prevede articolul 201 din Codul de procedură civilă. În afară de cazurile în care expertiza este obligatorie, situație în care organul judiciar este prezumat de lege că nu are cunoștințele necesare, în celelalte cazuri acesta are facultatea de a aprecia necesitate efectuării expertizei, putând să renunțe, dacă consideră că este atât de cunoscător în materie încât își poate singur clarifica împrejurările mai speciale ale cauzei.

În materie civilă, expertiza se dispune în cursul procesului, în general odată cu celelalte probe ale cauzei, la primul termen de judecată sau, în mod excepțional, în condițiile art.138 pct.2 din Codul de procedură civilă, când necesitatea efectuării ei ar reieși din dezbateri, celelalte probe ale cauzei fiind insuficiente pentru a lămuri anumite împrejurări mai dificile ale cauzei. Este însă posibilă efectuarea expertizei judiciare și în alte condiții și anume

în cadrul procedurii de asigurare a dovezilor (art.235 și urm. Cod de procedură civilă) când există pericolul dispariției unei probe.

Propunerea expertizei se face de către părți sau instanța poate dispune din oficiu efectuarea ei, dar după punerea în discuție a părților.

În ce privește rolul activ al instanței de judecată în procesul de administrare a expertizei, în practica judiciară s-au dat numeroase soluții. S-a decis astfel că dificultatea efectuării (dar nu imposibilitatea) expertizei nu dă dreptul instanței să soluționeze cauza fără administrarea ei.

S-a mai hotărât, de asemenea, că lipsa de mijloace materiale a părții nu dispensează instanța de a lua măsuri pentru efectuarea expertizei când ea este necesară pentru soluționarea cauzei.

Expertizele pot fi efectuate exclusiv de către experți care au această calitate conform prevederilor legale, a căror evidență o țin tribunalele care îi și recomandă potrivit art.42 alin.1 din Ordonanța nr.65/1994. În cazuri excepționale, expertizele pot fi efectuate și de către specialiști de înaltă calificare care nu figurează în evidențele experților. Dacă expertiza este întocmită de către o persoană neabilitată potrivit legii, ea nu poate fi invocată ca probă în fața instanței.

La solicitarea completului de judecată, după ce proba a fost încuviințată prin încheiere, tribunalul recomandă un număr de experți din care completul numește, după caz, unul sau mai mulți experți. Numele celor aleși se comunică tribunalului. În sistemul Decretului nr.79/1971, pe lângă expertul sau experții numiți de instanță, se îngăduie să participe și un expert recomandat de parte, cu condiția să figureze în evidența experților (art.15).

În cazul în care expertiza se administrează prin comisie rogatorie de către o altă instanță, aceasta va numi experții (art.214 cod de procedură civilă).

Sarcina efectuării expertizei de către experții numiți este obligatorie, ea neputând fi refuzată decât pentru motive temeinice. În caz de refuz nejustificat expertul va fi amendat și obligat la despăgubiri. Dacă expertul nu se înfățișează, instanța poate dispune înlocuirea lui, așa cum am arătat, potrivit art.205 alin.2 și 3 cod de procedură civilă.

Prin încheiere, instanța va indica obiectul expertizei și întrebările la care expertul trebuie să răspundă, care trebuie să fie clar și exact formulate. De asemenea instanța va stabili data depunerii raportului de expertiză și va fixa provizoriu onorariul expertului, „ținându-se seama de lucrare” conform art.213 alin.2 Cod de procedură civilă.

Partea care a solicitat expertiza este obligată, potrivit art.170 din Codul de procedură civilă, ca în termen de cel mult 5 zile de la numirea expertului să depună suma stabilită de instanță în contul bancar al biroului de expertize, sub sancțiunea decăderii din probă. Decretul nr.79/1971, în articolul 27 prevede un termen de cel mult trei zile pentru depunerea sumei stabilită ca onorariu.

Dacă raportul a fost depus, deși onorariul nu s-a plătit, s-a decis că instanța trebuie să oblige partea prin încheiere executorie la plata onorariului.

Dacă expertiza este ordonată din oficiu, instanța va stabili și partea care va avansa onorariul, iar dacă litigiul nu poate fi soluționat fără expertiză și ambele părți refuză plata onorariului, se admite că instanța poate respinge cererea.

Dacă problema asupra căreia urmează să se pronunțe expertul poate fi lămurită prin simpla părere a expertului, el va fi ascultat în ședință, părerea lui fiind trecută într-un proces verbal (întocmit la fel ca și pentru martori), întocmit potrivit art.198 Cod de procedură civilă (art.207). În literatura de specialitate se subliniază faptul că, deși în acest caz expertiza și raportul de expertiză par să se confunde, în realitate ele rămân două operațiuni distincte „căci expertul nu se poate pronunța fără să cerceteze, chiar câteva momente, problema ce i se pune”.

În situația în care pentru efectuarea expertizei este nevoie de timp, instanța poate fixa un termen, o limită în timp, în raport de complexitatea lucrărilor expertizei, de eventualele distanțe la care ar trebui să se deplaseze expertul, precum și în funcție de urgența care se impune în rezolvarea pricinii respective. Evident, există unele situații în care se impune efectuarea în timp scurt a cercetărilor expertului, fiind primejdie de a se distruge sau modifica unele probe materiale.

Lămuririle pe care expertul le poate obține de la părți îl pot ajuta la efectuarea expertizei. Acesta este motivul pentru care legiuitorul nu interzice expertului legătura cu părțile. Articolul 208 Cod de procedură civilă, ocupându-se de citarea părților în cazul în care pentru expertiză este necesară o lucrare la fața locului, arată în alineatul 2 că „părțile sunt obligate să dea expertului orice lămuriri în legătură cu obiectul lucrării”. Se observă că nu se fixează restricții cu privire la aprecierea situațiilor în care se cer lămuriri părților.

Tot în aceeași situație în care expertiza presupune o lucrare la fața locului, expertul este obligat să citeze părțile prin carte poștală recomandată, cu dovadă de primire, arătând zilele și orele când începe și continuă lucrarea. Dovada care atestă că expertul a încunoștiințat părțile, conform legii, trebuie să fie anexată la raportul de expertiză.

Pot exista cazuri în care, deși s-a considerat necesară și s-a dispus efectuarea unei expertize, aceasta nu se poate efectua deloc sau nu se poate respecta termenul fixat de organul judiciar. Motivele care determină o asemenea situație pot fi foarte variate. De exemplu, nu se poate efectua o expertiză contabilă dacă este necesară o prealabilă revizie de fond a unității – parte în litigiu -, dacă materialele puse la dispoziția expertului sunt insuficiente, ori dacă este nevoie să se aducă la zi lucrările contabile. Tot astfel, nedepunerea onorariului de expert, împiedicarea expertului de a efectua expertiza din cauza unei sarcini urgente și importante primită în cadrul instituției unde își desfășoară în mod obișnuit activitatea, neexecutarea în prealabil a unei alte expertize a cărei efectuare o condiționează pe cea de-a doua, constituie alte exemple care pot fi considerate împiedicări.

Evident că organul judiciar va trebui să ia toate măsurile necesare pentru înlăturarea motivului care a împiedicat efectuarea expertizei.

Întreaga activitate de îndrumare pe care o desfășoară organul judiciar, potrivit rolului său activ, în ce privește expertiza, are un caracter pur procesual, nestânjenind sub nici o formă libertatea științifică a expertului, care trebuie să lucreze potrivit datelor și metodelor specialității sale și potrivit convingerilor sale de specialist și experienței pe care o are în domeniul respectiv.